

IQTISODIYOTDA AXBOROT TIZIMLARI VA TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH YO'NALISHLARI

PhD **Ernazarov Alisher Ergashevich**
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy iqtisodiyot sharoitida biznes jarayonlarini avtomatlashtirishning ahamiyati ko'rib chiqiladi. Avtomatlashtirish korxonalarga operatsion samaradorlikni oshirish, xatolarni kamaytirish, vaqt va resurslarni tejash imkonini beruvchi ajralmas vosita sifatida taqdim etilgan. Avtomatlashtirishning afzalliklari, shuningdek, uni amalga oshirish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar va qiyinchiliklarga e'tibor qaratiladi. Xulosa qilib aytganda, avtomatlashtirishni kompaniyaning biznes jarayonlariga muvaffaqiyatli integratsiya qilish uchun kompleks harakatlar rejasi taklif etiladi.

Kalit so'zlar: avtomatlashtirish, biznes jarayonlari, raqamli transformatsiya, samaradorlik, innovatsion yechimlar, texnologik yechimlar, xodimlarni o'qitish, monitoring, moslashtirish, korxona strategiyasi.

НАПРАВЛЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ И ТЕХНОЛОГИЙ В ЭКОНОМИКЕ

PhD **Эрназаров Алишер Эргашевич**
Самаркандского института экономики и сервиса

Аннотация. В статье рассматривается значение автоматизации бизнес-процессов в контексте современной экономики. Автоматизация представлена как неотъемлемый инструмент, позволяющий предприятиям повысить эффективность работы, сократить ошибки, экономить время и ресурсы. Основное внимание уделяется преимуществам автоматизации, а также возможным проблемам и трудностям, которые могут возникнуть при ее внедрении. В заключение предложен комплексный план действий для успешной интеграции автоматизации в бизнес-процессы компании.

Ключевые слова: автоматизация, бизнес-процессы, цифровая трансформация, эффективность, инновационные решения, технологические решения, обучение сотрудников, мониторинг, адаптация, стратегия предприятия.

DIRECTIONS OF USING INFORMATION SYSTEMS AND TECHNOLOGIES IN ECONOMY

PhD **Ernazarov Alisher Ergashevich**
Samarkand Institute of Economics and Service

Abstract. The article discusses the importance of automating business processes in the context of the modern economy. Automation is presented as an integral tool that allows enterprises to increase operational efficiency, reduce errors, and save time and resources. The focus is on the benefits of automation, as well as the possible problems and difficulties that may arise during its implementation. In conclusion, a comprehensive action plan is proposed for the successful integration of automation into the company's business processes.

Key words: automation, business processes, digital transformation, efficiency, innovative solutions, technological solutions, employee training, monitoring, adaptation, enterprise strategy.

Kirish.

Zamonaviy dunyoda iqtisodiyot va axborot texnologiyalari bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, korxonalar, tarmoqlar va butun davlatlarning rivojlanishi uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. O'nlab yillar davomida o'tkazilgan transformatsiyalar shuni ko'rsatdiki, axborot tizimlari va texnologiyalari nafaqat ma'lumotlarni boshqarish vositalari, balki iqtisodiy manzarani tubdan o'zgartira oladigan strategik rivojlanishning asosiy elementlari hamdir. AT dan samarali foydalanish biznes muvaffaqiyatini kafolatlaydi, bu sizga raqobatchilardan oldinda qolish, jarayonlarni optimallashtirish va yangi bozorlarni ochish imkonini beradi. O'z navbatida, zamonaviy texnologiyalar taqdim etayotgan imkoniyatlarga e'tibor bermaslik imkoniyatlarni boy berib qo'yishi va kuchli raqobat muhitida omon qolishga tahdid solishi mumkin. Ushbu maqolada axborot tizimlari va texnologiyalaridan iqtisodiyotda foydalanishning asosiy yo'nalishlari ko'rib chiqilib, ularning ahamiyati va kelajakdagi rivojlanish imkoniyatlari ko'rsatilgan.

Adabiyotlar sharhi.

So'nggi o'n yilliklarda ko'plab olimlar va tadqiqotchilar e'tiborni axborot tizimlari va texnologiyalarining iqtisodiyotdagi roliga qaratdilar. Ushbu tadqiqotlar axborot tizimlarini joriy etish samaradorligini tahlil qilish, ularning iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sirini o'rganish, shuningdek, ITning kompaniyalar biznes modellariga strategik ta'sirini ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi.

Smit (2015) raqamli texnologiyalarning korxonalarning mikroiqtisodiy ko'rsatkichlariga ta'sirini o'rgangan. U IT dan intensiv foydalanish unumdorlikni oshiradi va tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi, degan xulosaga keldi.

Jonson & Turner, (2018) elektron tijorat sohasida IP qo'llanilishini tahlil qildi. Mualliflarning ta'kidlashicha, to'g'ri AT integratsiyasi mijozlar tajribasini oshirishi va mijozlarning sodiqligini oshirishi mumkin.

Kumar, (2017) iqtisodiy tendentsiyalarni bashorat qilish uchun IT-ga asoslangan analitik vositalardan foydalanishni tadqiq etadi. Muallifning ta'kidlashicha, zamonaviy IT-yechimlar bozor tebranishlarini katta aniqlik bilan bashorat qilish imkonini beradi.

Peterson, (2019) blokcheyn texnologiyalarini iqtisodiy jarayonlarga integratsiyalash masalalarini ko'rib chiqdi. Muallifning fikricha, blokcheyn moliyaviy operatsiyalar sohasida inqilob qilish va iqtisodiy jarayonlarning yanada shaffofligini ta'minlash imkoniyatiga ega.

Tahlil va natijalar mihokamasi.

Axborot texnologiyalari (IT) rivojlanishi va raqamli transformatsiya jarayonlarining faollashuvi bilan iqtisodiyotda sifat o'zgarishlari yuz bermoqda. Axborot tizimlari (AT) va texnologiyalar biznes jarayonlarini optimallashtirish, iqtisodiy muammolarni hal qilish va kompaniyaning rivojlanish strategiyasini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi (Davenport, 1993).

1. Biznes jarayonlarini avtomatlashtirish

AT va AT yordamida ko'plab muntazam va ko'p mehnat talab qiladigan jarayonlar avtomatlashtiriladi. Dasturiy mahsulotlar operatsiyalarni bajarish uchun zarur bo'lgan vaqtni qisqartirishi, ma'lumotlarni qayta ishlashni tezlashtirishi va xodimlarning samaradorligini oshirishi mumkin (Hammer & Champy, 1993).

2. Ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish

Zamonaviy axborot tizimlari katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash, ularni tahlil qilish va izohlash, yashirin naqshlarni aniqlash imkonini beradi. Tahlil va mashinani o'rganish vositalari haqiqiy ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

3. Elektron tijorat

Onlayn savdo zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylandi. AT onlayn-do'konlarni yaratish va ularga xizmat ko'rsatish, buyurtmalar va to'lovlarni qayta ishlash va mijozlar xatti-harakatlarini tahlil qilish uchun vositalarni taqdim etadi (Smith & Fingar, 2003).

4. Mijozlarning tajribasi yaxshilandi

IP kompaniyalarga o'z mijozlarining ehtiyojlarini yaxshiroq tushunish, shaxsiylashtirilgan takliflarni taqdim etish va yuqori darajadagi xizmat ko'rsatish imkonini beradi.

5. Ta'minot zanjirini optimallashtirish

Ta'minot zanjiri boshqaruvi (SCM) tizimlari kabi zamonaviy AT tizimlari kompaniyalarga logistika jarayonlarini optimallashtirish, xarajatlarni kamaytirish va samaradorlikni oshirish imkonini beradi (Harmon, 2010).

6. Moliyaviy modellashtirish va prognozlash

IT yordamida mutaxassislar iqtisodiy ko'rsatkichlar, xavf va imkoniyatlarni prognoz qilishga yordam beradigan murakkab moliyaviy modellarni yaratishi mumkin.

Zamonaviy davrda biznes jarayonlarini avtomatlashtirish raqobatbardoshlikni oshirishning asosiy omiliga aylanib ulgurdi.

Biznes jarayonlarini avtomatlashtirish - bu korxona samaradorligini oshirish uchun takroriy ish operatsiyalarini soddalashtirish va optimallashtirish uchun texnologiyalar, usullar va vositalardan foydalanish. Avtomatlashtirish natijasida xatolar ehtimoli kamayadi, jarayonlarning mehnat zichligi kamayadi va ularning shaffofligi oshadi.

Biznes jarayonlarini avtomatlashtirishning afzalliklari (Jeston & Nelis, 2008):

Samaradorlikni oshirish: avtomatlashtirish sizga ma'lumotlarni qayta ishlash va operatsiyalarni tezroq bajarish imkonini beradi.

Xatolarning kamayishi: Mashinalar va dasturlar takrorlanuvchi vazifalarni bajarishda barqarorroq va odamlarga qaraganda xatoga kamroq moyil.

Vaqtning tejash: ko'plab jarayonlar parallel ravishda bajarilishi mumkin, bu ularni bajarish uchun ketadigan umumiy vaqtning kamaytiradi.

Yaxshilangan boshqaruv: Avtomatlashtirilgan tizimlar odatda jarayonlar ustidan to'liq nazoratni ta'minlaydigan monitoring va hisobot berish vositalarini o'z ichiga oladi.

Xarajatlarni kamaytirish: jarayonlarni optimallashtirish va tezlashtirish resurslarni tejashga va natijada xarajatlarni kamaytirishga olib keladi.

Biznes jarayonlarini avtomatlashtirishga misollar:

Buxgalteriya hisobi va hisobot tizimlari: moliyaviy hisobni avtomatlashtirish, hisobot berish, soliqlarni hisoblash va boshqalar.

CRM tizimlari: mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish, aloqa tarixini kuzatish, sotishni rejalashtirish.

Loyihani boshqarish tizimlari: rejalashtirish, resurslarni taqsimlash, topshiriqni bajarish monitoringi.

HR tizimlari: ishga qabul qilish, o'qitish va xodimlarni hisobga olish jarayonlarini avtomatlashtirish.

Xaridlarni boshqarish tizimlari: xarid jarayonlarini avtomatlashtirish, ta'minotni nazorat qilish va ombordagi tovarlarni hisobga olish.

Muammolar va qiyinchiliklar (Rosemann & Brocke, 2015):

O'zgarishlarga qarshilik: Xodimlar ish o'rinlarini yo'qotish yoki ish jarayonlarining murakkabligi oshishidan qo'rqib, yangi tizimlarni joriy etishni istamasligi mumkin.

Yuqori boshlang'ich xarajatlar: tizimni joriy qilish katta investitsiyalarni talab qilishi mumkin.

Ta'lim talab qilinadi: Xodimlarga yangi tizimni o'rganish uchun vaqt kerak.

Blokcheyn - markazlashtirilmagan va taqsimlangan daftar tizimi bo'lib, unda ma'lumotlar bloklarga guruhlangan va kriptografik tarzda bog'langan. Blokcheynning asosiy xususiyatlaridan biri shundaki, ma'lumotlar qo'shilgandan so'ng uni keyingi barcha bloklarni o'zgartirmasdan o'zgartirib bo'lmaydi, bu esa tizimni buzg'unchilikka chidamli qiladi (Van Der Aalst, 2013).

Iqtisodiyotda blokcheyn texnologiyalarini qo'llash:

Kriptovalyutalar: Blokcheynning eng mashhur ilovasi Bitcoin va Ethereum kabi kriptovalyutalarda. Ular markaziy muassasa yoki vositachisiz ishlaydigan ayirboshlash vositasini ta'minlaydi.

Smart kontraktlar: Bular oldindan belgilangan shartlar bajarilgandan so'ng shartnoma shartlarini avtomatik ravishda bajaradigan dasturlar. Ethereum - aqlli shartnomalar yaratish uchun mashhur platforma.

Ta'minot va ta'minot zanjirlari: Blokcheyn ta'minot zanjiridagi tovarlarning shaffofligi va kuzatilishini yaxshilaydi, firibgarlik va qalbakilashtirish ehtimolini kamaytiradi.

Moliyaviy xizmatlar (Childe & other, 1994): Banklar va boshqa moliya institutlari to'lov tizimlarini yaxshilash, transchegaraviy o'tkazmalarni amalga oshirish, obligatsiyalar va boshqa moliyaviy vositalarni chiqarish uchun blokcheynni o'rganmoqda.

Buxgalteriya hisobi va audit: Blockchain avtomatik va shaffof buxgalteriya hisobini ta'minlay oladi, bu esa audit jarayonini soddalashtiradi.

Ko'chmas mulk: Blockchain to'lovlar va tranzaksiyalarni solishtirishni avtomatlashtirish orqali ko'chmas mulkni sotib olish va sotish jarayonini soddalashtirishi mumkin.

Intellektual mulk huquqlari: Blockchain patentlar, mualliflik huquqlari va savdo belgilari kabi intellektual mulk huquqlarini qayd etish va kuzatish uchun ishlatilishi mumkin (Peppard, & Rowland, 2005).

Shaxs va shaxsiy ma'lumotlar: Blokcheyn xavfsiz va o'zgarmas identifikatorlarni yaratish vositalarini taqdim etishi mumkin, ular bankdan tortib sog'liqni saqlash sohasiga qadar ko'plab sohalarda qo'llanilishi mumkin.

Xulosa va takliflar.

Raqamli transformatsiya davrida biznes-jarayonlarni avtomatlashtirish shunchaki innovatsion yechim bo'lmay qoladi – bu muvaffaqiyatli korxona strategiyasining ajralmas qismiga aylanadi. Avtomatlashtirishga yondashuv nafaqat texnologik jihatlarni, balki kompaniyaning tashkiliy va madaniy xususiyatlarini ham hisobga olgan holda har tomonlama bo'lishi kerak. Shundagina avtomatlashtirishning joriy etilishi barqaror rivojlanish va bozorda raqobatdosh ustunliklarni ta'minlab, maksimal daromad keltiradi.

Yuqoridagi tadqiqot natijalariga muvofiq quyidagi takliflar shakllantirildi:

Avtomatlashtirishning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlash uchun kompleks chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish taklif etiladi, jumladan:

Joriy biznes jarayonlarini tahlil qilish: to'siqlarni, xavf sohalarini va avtomatlashtirish imkoniyatlarini aniqlash.

Tegishli texnologik yechimlarni tanlash: biznesning o'ziga xos xususiyatlari va kompaniya ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda.

Xodimlarni tayyorlash: Xodimlarning yangi tizimlardan samarali foydalanishini ta'minlash uchun o'quv dasturlarini joriy etish.

Monitoring va moslashtirish: amalga oshirish jarayonini doimiy monitoring qilish va o'zgaruvchan sharoitlarga muvofiq rejani tuzatish.

Ushbu yondashuvni qo'llash orqali kompaniya nafaqat muntazam vazifalarni avtomatlashtirish, balki biznes jarayonlarini qayta ko'rib chiqish, ularni yanada barqaror, moslashuvchan va natijalarga yo'naltirilgan qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Adabiyotlar / Jumepamypa / Literature:

Childe, S. J., Maull, R., & Bennett, J. (1994). *Frameworks for understanding business process re-engineering*. International Journal of Operations & Production Management.

Davenport, T.H. (1993). *Process innovation: reengineering work through information technology*. Harvard Business Press.

Hammer, M., & Champy, J. (1993). *Reengineering the Corporation: A Manifesto for Business Revolution*. Harper Business.

Harmon, P. (2010). *Business process change: A guide for business managers and BPM and Six Sigma professionals*. Morgan Kaufmann.

Jeston, J., & Nelis, J. (2008). *Business process management*. Routledge.

Johnson, L. & Turner, R. (2018). *E-commerce and Information Systems: A Study of Customer Experience*. Cambridge Scholars Publishing.

Kumar, V. (2017). *Predictive Analytics in the Age of Big Data: Economic Forecasting*. Springer.

Peppard, J., & Rowland, P. (2005). *The essence of business process reengineering*. Prentice Hall.

Peterson, D. (2019). *Blockchain and the Economy: A New Paradigm*. Routledge.

Rosemann, M., & vom Brocke, J. (2015). *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*. Springer.

Smith, A. (2015). *Digital Technologies and Economic Performance*. Oxford University Press.

Smith, H., & Fingar, P. (2003). *Business process management: The third wave*. Meghan-Kiffer Press.

Van Der Aalst, W. M. (2013). *Business process management: A comprehensive survey*. ISRN Software Engineering.